

M. 13893 : 1-13.

ACC. N.R.

Landskap: *Skåne* Upptecknat av: *Anton Lorén*
Härad: *Bava ö Olie* Adress: *Torshögsgatan 5, Heshög*
Socken: *Div. S:V* Berättat av: *Densamme*
Uppteckningsår: *1955* Född år *1876* i *Eslostorp*

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

*Kvarnar och kvarndrift. s. 1-13.
(foto sid. 1a i neg. rullar)*

LUF 99.

M. 13893:1.

§ 1.

Kvarnar och Kvarndrift.

Kvarnarnas utseende och konstruktion. Förändringar.

Kronetorps kvarn holländare belägen i Burlöv Arlöw skall vara den störste till sitt omfång och rymligaste holländaren i vårt land, den är ca 90 år gammal, mera beskrivning skall jag lämna sedan på den, Jag har haft den på arrende 1927 — 1932, Hohögs kvarn holländare är omkring 80 år gammal, för ca 50 år sedan byggdes till ett två våningars magasin, och drevs i flera år som handelskvarn, med såväl sikning som grovmald, för 10 år sedan togs vingarna och kvarnstommen ner, men kvarnrörelsen är fortfarande i gång och drives i magasinerna med El — drift, orsaken att Väderkvarnen togs ner, var att den låg för nära Bulltofta flygfält.

§ 2.

Kvarnar som fortfarande äro i användning i denna trakten är Hohögs, Skogholms, Södra Sallerups, Kronetorps och Lockarps kvarnar, Kronetorps kvarn är den ende av dessa som har sina vingar kvar, den andre har El — drift som är inlagt för ca 5 till 10 år sedan, Kvarnägarna anser allmänt att det blir för stora kostnader att isätta nya vindfång när sådana behövs till Väderkvarnar, Ruiner av kvarnar fins ej på denna trakten.

Skriv endast på denna sida!

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Luf 99
1.

M. 13893: 1a

neg. --

Kronetorps kvarn, Arlov (neg. skåne?)

Skåne

Arlov av St. Lorenz, Skåne

född 1876 i Glostorp

M. 13893:2.

§3.

Skvaltkvarnar har funnits i Klågerup & Mölleberga och Södra Sallerup, de äro rent försvunna för flera år tillbaka, vid både Klågerup och Mölleberga fans dammanläggningar som var uppsamling för vattnet där dämde man upp till ett par meters fall och däröver, så spelade man upp vattenskottet och regulerade vattenmängden som behövdes för driften att mala med en eller två par kvarnar, dessa kvarnar kunde man mala mer än på vintertiden så länge vattnet strömma till, om sommaren var i de flesta fall dessa kvarndammarna torrlagda så man kunde ~~en~~ skörda ett präktigt ängshö, i sådana kvarnar hade man i många fall motordrift om man ville hava kvarnen igång sommartid och mala till sina kunder dessa kvarndammar var tillika uppsamling för regnvattnet undervintertiden.

§4.

De äldsta kvarnarna är Stubbamöllerna, någon stolpkvarn har jag ej sett i våra trakter, det är väl Stubbamöllan som man kan kalla för stolpkvarn, för den är uppförd på stubbe och stolpar, och denna har ett mycket snett lutande tak på alla som jag har sett, dessa kvarnar har sin träbeklädnadsom går ner ca en 1/2 m från fotträna på grunden, någon tillbyggnad vid grunden på stubbamöller kunde man ej få på grund av att vingarna går ner till marken på dessa kvarnar,

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

2.

§5. M. 13893:3.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

3.

Angående de äldsta hättorna på holländarna så ser dem lika ut som för 70 år tillbaka här i våra trakter, på andra platser vet jag att på gamla holländare har det funnits hättor som var av andra typer med snedtak och avspetsat upp till toppen, det förekom mycket sällan någon ändring av hättan på de gamla holländarna, man ansåg det var en onödig kostnad att omändra hättan på dem gamla holländarna, Omgångarna kring holländarna äro i de flesta fallen av timmer, den stöttades med snedstyvor fästade vid stengrunden mitt på muren där det fans två våningar i foten, det fins många holländare som har bara en våning i grunden der stöttas omgången med snedstyvor som går ner till grundmuren på marken, dessa två kvarntyper äro lika gamla. Holländarna här i trakten som uppgivets här förut byggdes med träomgång samtidigt som kvarnen uppfördes, utan denna skulle man ej komma åt vingarne för på och avsegling eller svickning när det behövs när vinden ökar sig, dessa kvarnar gäller endast vingar med segel. Den s.k. skinnklockan är de mindre holländarne som saknar omgång på grund av att vingarna går ner till marken, dem är med de äldsta kvarnarna i vårt land, Kvarntypen med en eller två våningars fotföredrog man föredrog den andre typen den s.k. skinnklockan, på dessa större holländare kan man köra in i kvarnfoten med spannemålen som skall malas och därifrån hissas direkt upp till påslagningsloftet till så väl kvarnarna som sädeskrosen & valsar till sikten.

§6. ^{14.}13893:4.

Holländarna var det mesta byggda med Norrlandsfur till ständarna som är 8 st. Hjulen är somliga av Ek andra av kärnfur. Kunde man skaffa Oxelträ till kuggarna så var det starkare att slita på framför andra träsorter. Vingar av järn till väderkvarnar fins ej på dessa trakter som jag vet. Vingarna på holländare går alltid medsols s.k. rätt om, däremot fins det stubbamöllar som går motsols det som på mjölnarespråk kallas avid om, går kvarnstenarne på en sådan också rätt om, men däremot om vingarna går medsols på en stubbamölla s.k. rätt om, då går kvarnstenarne avid om, att vingarne på en holländare går alltid medsols rätt om, så går likaledes kvarnstenarne rätt om, det kommer sig där av att holländarne har stjärnhjul som växlar till att kvarnstenarne går rätt om, det saknas på stubbamöllar. Vingarna justerades en gång om året då vingträna hade fått sommørtorka, då hade i många fall vingklämren losnat som man fick spänna åt. Signalerade med vingarna gjorde man när man hackade kvarnstener då satte man vingarna i hackeskritt, som man kallade det för, man satte vingarne på så vis att den ena vingen var ungefär dubbelt så ^{omgången} när som den andre vingen, denna signalering förstod de flesta bönderna så väl, så de kom sällan till kvarnen den dagen.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

4.

M. 13893:5.

§7.

Beträffande självsvickare och självdrejare som jag varit och sett på, så var det den stora Högamölla som var belägen i Kirsebergs staden vid gamla vattentornet i Malmö, som för ca 50 år sedan blev flyttat derifrån av framlidne grosshandlande Knaust, den blev då försedd med dessa moderniteter, kvarnen är belägen vid Vestra Klagstorps station.

En likadan modern kvarn inköptes från Holland ungefär vid samma tid av mjölnarne Persson & Lemke, som byggde den på grunden av den gamla holländaren, som också var belägen i Vestra Klagstorp som brann ner, Krögvarrt och hättthjul är ungefärligen lika gamla drejningsdonningar, självdrejare är demest fördelaktiska på de ~~större~~ större holländarna helst om där fins självsvickning också, angående hättthjulsdrejning kan såväl större som mindre holländare hava en sådan anordning, men det förekommer mest på de större kvarnarna, som ej har självdrejning eller självsvickning.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

5.

M. 13893:6.

§8.

Trekloaseglet är det mest använda och äldsta kvarnseglet. Den förste järnaxeln som jag har hört talas om blev upplagd på en av Skånes större holländare för omkring 40 år sedan, alla träaxlar får vara skodda med 4 st järnklammer kring axelhuvudet där vingbalkarna skall kilas fast. Alla kvarnar som jag vet är drejkransen skott med järnskena annars skulle det ej gå att dreja kvarnen. Sädeskrossen och andra maskiner använde man på en s.k. holländsk kvarn för 70 år tillbaka som jag vet, sädeskrossen använde man för att krossa havre och blendsäd till hästfoder, andra maskiner till ett modernt sikteri tillhörde valsstolar en eller två allt efter kvarnens storlek, en eller två Centifigalsiktar, en eller två Expressiktar kunde man ha i de större holländarna till siktning av såväl vete som råg, dessa omnämnda kvarn maskiner användas fortfarande. Kronetorps kvarn som omnämnes i §1. 1 vå inkörsel i porten rymmer vidare en mjölkammare två st klimagasiner i moterrum jämte trappuppgången, 2 vå siktloftet 2 st Centifigalsiktar en spets och en rensmaskin, en skalmaskin användes ej nu, för övrigt rymmer detta loftet minst 300 säckar spannmål, 3 vå Broloftet kommer den malna säden genom trätrummen från kvarnarna ner i säckarna, vidare fins här en valsstol till sikterna. och 4 st lättverk till dem 4 par kvarnstenarna, tillika rymmer detta loftet minst 500 säckar spannmål.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

6.

M. 13893:7.

§ 8.

4 vå, Kvarnloftet fins 2 par mjölkvarnar och 2 par skränings
kvarnar. 1st sädeskross, förutom rymmer detta loftet minst
200 säckar spannmål, 5 vå. Påslagningsloftet med 5 st spann
målsbingar som går ner till kvarnarna och sädeskrossen.
6 vå loftet för hissanläggningen för så väl personalhiss
som spannmålshissarna som går ner i porten, därifrån hissar
man upp spannmålen till de olika våningarna. Beträffande
5te vå, påslagningsloftet, såär går en ellevator som
transporterar så väl vete som råg från spets & rensmaskinen
ifrån 2 vå upp i förlagsbingen på 5te vå, därifrån går säder
ner på krossen med en lätt krossning och ner på valsstolen
till förmalningen ock därifrån ner på siktarna, där sikte
mjölet kommer direkt i säckar, likaledes kommer såväl kärn
klien som valsklien också i säckar, detta loftet rymmer ca
50 säckar spannmål förutom förlagsbingarne som rymmer var
dera 20 a 25 säckar spannmål, med 100 kg i varje säck.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

7.

M. 13893:8.

§ 9.

Kvarnbyggare känner ej till dem som byggd dessa kvarnar som här förut omnämnds , jag känner ändast till de kvarnbyggare som har reparerat större kvarnar som mindre, två av dessa har arbetat hos mig när jag drev kvarnrörelse , dessa äro framlidne bröderna Olof Olsson & Emil Olsson Svedala . och bröderna Sjöström Tittente Svedala, de har lärt yrket av sina fäder, endast Emil Olsson hade ett småbruk invid Svedala, reparationer betalades merändels med timpeng , Beträffande mätten på en först klassig kvarn . så tror jag att Kronetorps kvarn i Burlöv Arlöv har de största mätten, i och vad det gäller grovlek på timret & vad den rymmer, ståndarna till kvarnen 8 st, längd 18 alnar från omgången upp till hättan, grovlek än jag ej så säker på men jag tror att den är minst 13 a 14 tum grova , största platsen på denna kvarn är broloftet, det är 20 alnar i diameter och 10 alnar i diameter vid vridkranen. Den som gjort en särskilt framstående insats med såväl kvarnbyggnad som kvarndrift och infört moderniseringar och nyheter är de kvarnägare som förut omnämnds i §7.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

8.

M. 13893:9.

§10.

Ägare och organisation.

Ägarna till de uppgivna kvarnarna som omnämns i §1 & §2. är, Godsägare Ulldahl Jörgensen Kronetorps kvarn, Arlöv, Enkefru Hanna Larsson Hohögs kvarn Hohög, dessa båda kvarnar är alltid utarenderade, kvarnägare Jönsson Skogholms kvarn Fosieby sköter själv kvarnen, kvarnägare Gustav Kjellberg Kvarnby sköter också själv kvarnen, Lockarps kvarn & bageri ägare Anderssons sterbhus skötes i deras regi,

§11.

Betalning. Tull. Mjölharens ställning.

Allt vad jag kan minnas för 70år tillbaka betalades all malning med tull, för ca 40 år intill nuvarande tid, betalar en del med tull, men de flesta kunder betalar malningen kontant, mjölharens använde tullen till dels för uppfödning av svin, och dels med försäljning av tullsäden, vid flera kvarnar fanns jord till dem från ett halft till upp till 20 och där över. Här i denna trackten drives fortfarande Lockarps kvarn och bagerirörelse sen 1912, Att kvarntullen dels kom att försvinna för 40år sen, var att de flesta kunderna tyckte förmalningslönen blev för dyr, när spannmålen börja gå upp i priset. För 25år sen gick man mer inför att köpa färdigt bröd och länna säden till industrikvarnar. Vattenkvarnar med dammar, bedrevs mest älfiske av såväl ägaren som arendatern & kvarnen, fisket i många kvarndammar var rätt givande så man kunde sälja

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

9.

M. 13893:10.

§12.

Den allmänna inställningen till mjölnarna och uppfattningen om dem var i allmänhet god, alla mjölnare som ville utöka sin kundkrets fick mala och passa upp sina kunder till deras belåtenhet, och huvudsaken var i övrigt en rättvis behandling, mjölnarens sociala ställning anses vara lika andra yrkesmän, hedersuppdrag fick i många fall kvarnägaren, sällan mjölnaren i äldre tider blev mjölnaren ofta bjuden på Julkalas och begravingar inom sin kundkrets, att lära till mjölnare så fick han från början deltaga i allt arbete som tillhörde mjölnareyrket som med häckning av kvarnstenarna och upphissning och påslagning av spannmålen och motagning & utlämning av de olika förmalnings sorterna, Mjölnarelärlingarna kom ifrån arbetareklassen, och bodde i kvarnkammaren. Mjölnarens sociala ställning var det samma som andra yrkesarbetare.

§ 13.

Malningen. Säden som sändes till kvarnen fick alltid vara torr annars gick den ej att mala, var den ej torr inhöstat fick den torka på magasinen innan den sändes till kvarnen jag har ej hört någon som har rostat säden innan den sändes till kvarnen. Säden sändes till kvarnen både med bil och hästskjuts, mjölsäckarna var dels mjöl och dels spannmålssäck i många fall märkta med ägarens namn, vikten var för det mesta 100 kg.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

10.

M. 13893: //.

§13.

01.2 Mjölarna hissa upp säden på de olika kvarnloften där den förvarades till det blev dens tur att förmalas, det första man gjorde med säden som skulle förmalas var att man slog den i förlagsbingarna till de olika kvarnarna, som mjölkvarn och skräningskvarn och sädeskossen, gälde det foderspannmål korn eller blandsäd som skulle vara finmalet fick det gå 2 gånger genom kvarnen, grovmalet gick endast en gång genom kvarnen, brödsäd till mjöl fick alltid malas 2 gånger, Samma mjölring hade man endast på de mindre kvarnarna där det ej fans mer än ett par kvarnstenar, där måste man om där var malet blandsäd sist på kvarnen, för att få mjölringen ren får man slå på och mala minst 50kg korn innan man kan mala brödsäd till mjöl. Bönderna ville alltid ha tillbaka mäld av sin egen säd vilken sort det än var av, orsaken till det var, att somliga bönder hade bättre kvalite än andra. Bönderna var mycket noga med att mjölnarna malde så fort det blev vind i seglen, särskilt när det gälde kvarnar som ej hade resevkraft. Att mala i gång en kvarn är väl det samma som att sätta igång en kvarn, går till på så vis att man hänger upp pressen (bromsen) som med sin träskoning härjar om kronhjulet, då går pressen ca en tum från kronhjulet och då går kvarnen igång, Säsilda specialister behövdes ej till att sätta igång en kvarn det gjorde mjölnarna själva

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

//.

M. 13893:12.

§ 13.

För att en väderkvarn skulle gå bra så behöfdes det jämn vind. Skador som kunde förosaka kvarnen genom en stormby kunde bli rätt betydande för mjölnaren, det har händt många gånger att det blivet stora skador på vingarna och seglen, det har också inträffat att det plötsligt kommit en stormby från ett annat håll än mjölnaren stått och malet ifrån, så man har inte kunnat varken fått seglen in eller drejat i vind, har stormbyen ej förminskats på en ca 20 minuter så går kvarnen i bakvind och vingarna har fått en sådan hastighet så man kan ej stanna kvarnen för då verkar ej pressen (bromsen) när en kvarn går i bakvind, och det har händt att en kvarn som kommit i en sådan situation blivet överhettat och brunnit ner.

Vid den s.k Julstormen 1902 som jag särskilt mins, så var det Bjarshögs Holländska väderkvarn som sprang i bakvind, och störta ner med både hättan och vingarna som blev totalt förstörda, den då varande mjölnaren kunde ej själv reparera, skadan, utan Bjarshögsbönderna hjälpte honom att sätta kvarnen i ^{ihört} istånd igen. Angående övernattning i kvarnen så har jag inte ^{ihört} detta har förekommit i dessa trakter, här i Skåne ligger kvarnarna så nära varandra så någon övernattning för bönderna har ej ifrågakommit, detta har möjligen förekommit i äldre tider helst på sådana platser som det var långt avstånd emellan kvarnarna.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

12.

ACC. N:R.

M. 13893:13.

Landskap: Skåne, Upptecknat av: Anton Lorén,
 Härad: Oxie Adress: Torshögsgatan 5. Hohög,
 Socken: Husie Malmö Berättat av: Anton Lorén,
 Uppteckningsår: 1955, Född år 1876 i Glostorp församling

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

13.

§14.

Jag har ej hört att det var förbjudet eller farligt att mala vissa dagar på året. Säckarna sattes alltid rakt upp i vagnarna för de var då lättast åtkomliga när man skulle hissa dem upp i kvarnen. Angående gammal folktro om kvarnar, var att mjölnaren skulle mala det nya året in kl på Nyårsnatten, och det gick på så vis att mjölnaren drog vingarna ett varv rundt, det skulle betyda att kvarnen kom att gå bra hela det kommande året om med mycken malning. Angående eldsvådor och som jag kan minnas för ca 50 år sedan så var det Värby stubbamölla vid Bara som brann ner, orsakad av en svår storm en natt, kvarnen slet sig i bakvind och gick till det blev självtändning. Vid omkring samma tid och på samma sätt brann den stora holländska kvarnen i Sörby ner. En olyckshändelse hände i Aggarps kvarn vid Svedala för 55 år sedan, mjölnaren hade sin hustru till hjälp att taga upp kvarnstenen till hackning, gick det så olyckligt att när kvarnstenen kom upp och stå på kant, så lössna trossen som kvarnstenen hängde i och hustrun kom i kläm och fick krossad bröstkorgen.

Skriv endast på denna sida!